

Karel Toman: Leden

Leden

Po cestách zavátých a po silnicích
rod opuštěných bloudí.
Sychravé zimy dlátem bolestí
monogram bídy ryly v jejich tělo,
a tak jdou světem.

Vyjde-li hvězda, pro ně nesvítí.

Betlém jim shořel.

Jen v bludných kruzích šlapou boží zemi
a jíní stéká jim chladnými krůpějemi
po tvářích dětsky vzpurných.

Hospodu teplou večer jim dej, Pane,
a plnou mísu
a slovo dobrých lidí.

Ve své závěrečné eseji se budu věnovat dílu českého básníka Karla Tomana (1877–1946), které náleží do sbírky *Měsíce* (1918). S touto sbírkou jsem se poprvé setkala v rámci povinné četby na vysoké škole před dvěma lety a pak na ni zčásti zapoměla. Nicméně společná interpretace básně *Září* mne zaujala natolik, že jsem si opět celou sbírku přečetla a současně se odhodlala k rozboru jejího prvního textu s názvem *Leden*.

V eseji nejprve interpretuji vybraný básnický text z hlediska subjektu, prostoru a času, poté analyzuji náboženské motivy a na závěr shrnu dosažené výsledky. První a druhý verš (*Po cestách zavátých a po silnicích / rod opuštěných bloudí.*) evokuje zasněženou zimní krajinu, ve které bloudí nějaký rod opuštěných, tedy subjekt básně. Onen subjekt v následujících třech verších (*Sychravé zimy dlátem bolestí / monogram bídy ryly v jejich tělo, / a tak jdou světem.*) putuje světem za sychravého zimního počasí, je zbídačen a značně trpí. Je opuštěný, nemá tudíž domov, kde by složil hlavu a přečkal toto nepříznivé roční období. V celé první strofě převažuje evokatívni modus, pouze v pátém verši nalézám vyprávěcí. Leden je měsíc, v němž je vše pod sněhem, takzvaně pokryto bílou peřinou. Převažuje v něm mrazivé a sychravé počasí, během kterého se opuštění lidé bez domova musejí potýkat s bolestí, utrpením a bídou. První verš druhé strofy (*Vyjde-li hvězda, pro ně nesvítí.*) navozuje bezvýchodnost situace. Pro rod opuštěných hvězdy nesvítí, jsou nuceni bloudit ve tmě. Druhý verš (*Betlém jim shořel.*) pak toto tvrzení umocňuje – subjekt bloudí, ba dokonce ztratil svou cílovou destinaci. Betlém zde může být také chápán ve významu posvátného města, které je důležité pro duchovní život.

Tím že shořel, přichází věřící o významné poutní místo. Ve třech zbylých verších druhé strofy (*Jen v bludných kruzích šlapou boží zemi / a jíní stéká jim chladnými krůpějemi / po tvářích dětsky vzpurných.*) bloudí rod opuštěných bez jakéhokoliv cíle v kruzích a strádá. Jíní mu stéká chladnými krůpějemi, což lze považovat za oxymoron, neboť jíní má krystalickou strukturu a nemůže stékat. Mráz jim zbarvil líčka do červena. Na rozdíl od první strofy převládá ve druhé strofě vyprávěcí modus, subjektem zůstává rod opuštěných. Ve třetí strofě (*Hospodu teplou večer jim dej, Pane, / a plnou mísu / a slovo dobrých lidí.*) se objevuje apel na Boha. Dalo by se říci, že je strofa napsána formou přímluvy (přímluvné modlitby v rámci bohoslužby). Lyrický subjekt v ní prosí Pána za subjekt básně, tj. rod opuštěných, aby našel teplo domova (po celodenním bloudění v nepříznivém zimním počasí), byl nasycen (jelikož jídlo je základní potřebou pro přežití) a získal smír (někdo utěšil jejich bolest, utrpení a strádání). Pro celou báseň není důležitý lyrický subjekt „já“, ale rod opuštěných „oni“, který trpí.

Básnický text je z hlediska prostoru zasazen do zasněžené zimní krajiny, která je dle mého názoru poměrně rozsáhlá a neohraničená. Tuto skutečnost u mě vyvolávají dvě barvy – bílá (sníh) a černá barva (noční obloha bez hvězd). V první strofě (*Po cestách zavátých a po silnicích*) uvádí autor cesty a silnice, které mohou odkazovat jak na odlehlá místa, například na polní a lesní cesty, cesty na vesnicích, tak i na místa s větší koncentrací obyvatel a obecně rušnějším stylem života, například na místní komunikace ve městech¹, nebo na silnice spojující města, obce. Po těchto zavátých cestách a silnicích ve druhém verši (*rod opuštěných bloudí*), bloudí rod opuštěných. Přičemž bloudit se dá na malém i na velkém prostoru. Následující dva verše (*Sychravé zimy dlátem bolestí / monogram bídý ryly v jejich tělo,*) konkretizují zmíněnou zimní krajinu – sychravé počasí se podepsalo na fyzických schránkách subjektu básnického díla. Slovo svět v posledním verši první strofy (*a tak jdou světem.*) signalizuje velkou vzdálenost. Rod opuštěných putuje světem daleko od své domoviny. V prvním verši druhé strofy (*Vyjde-li hvězda, pro ně nesvíti.*) je patrný pohyb směrem vzhůru – k nebi, které je temné, neboť pro ně hvězdy nesvíti. Následující verš (*Betlém jim shořel.*) udává konkrétní místo Betlém, tedy judské město, v němž se narodil Ježíš Kristus. Ve třetím verši (*Jen v bludných kruzích šlapou boží zemi*) se rod opuštěných nachází v jakémsi bludišti, které opět může být malé či velké. Stékání jíní po tvářích ve zbylých verších druhé strofy (*a jíní stéká jim chladnými krůpějemi / po tvářích dětsky vzpurných.*) evokují pohyb směrem dolů. Prostor třetí strofy (*Hospodu teplou večer jim dej, Pane, / a plnou mísu / a slovo dobrých lidí.*) je pak jako jediný v básni striktně ohraničen. Jedná se o nějaký teplý příbytek, hostinec, ve kterém nalezne rod opuštěných pokrm k nasycení a společnost dobrých lidí.

Jak již název textu prozrazuje, časově je báseň zasazena do prvního měsíce v roce a obsahuje všechny tři gramatické časy – minulý, přítomný i budoucí. První dva verše (*Po cestách zavátých a po silnicích rod opuštěných bloudí.*) se odehrávají v přítomném čase – právě teď se rod opuštěných brodí závějemi. Sníh činí jejich kroky pomalejšími a těžšími, proto jim to s největší pravděpodobností trvá delší dobu. V nadcházejících verších (*Sychravé zimy dlátem bolestí / monogram bídý ryly v jejich tělo,*) dochází k návratu do poměrně blízké minulosti, kdy sychravé zimy způsobily subjektu básně újmu na těle. Takto zbídačený rod opuštěných bloudí po světě v pátém verši (*a tak jdou světem.*). Druhá strofa je napsána převážně v přítomném čase vyjma druhého verše (*Betlém jim shořel.*), který jasně odkazuje do minulosti. Nedá se však přesněji určit, zda do blízké či vzdálené minulosti. Ve třetí strofě (*Hospodu teplou večer jim dej, Pane, / a plnou mísu / a slovo dobrých lidí.*) se nově objevuje budoucnost, blízká, zajišťující subjektu útěchu po celém dni strádání.

Nyní bych se ráda zaměřila na náboženské motivy, které se v básni *Leden* vyskytují, a jejich interpretaci. Prvním z nich je rod opuštěných, což by podle mě mohl být obraz Josefa a Marie s malým

¹ Místní komunikace mohou mít svým provozním a stavebním uspořádáním charakter silnice.

Ježíškem, kteří prchali před králem Herodem z Betléma do Egypta. Na útěku byli opuštěni a časově se tato událost mohla také odehrávat v lednu. Samozřejmě v jiném podnebném pásmu. Doufám, že se nedopustím nadinterpretace, když uvedu, že by mohl tento pojem přeneseně označovat jakoukoliv sociální skupinu, která je pronásledována, utlačována, nemá domov a nenalézá pochopení. V souvislosti s autorovou současností mě napadli Češi, kteří „bloudili“ uprostřed habsburské monarchie a toužili po vlastním státě. Dalším motivem je hvězda, která tradičně symbolizuje naději, výjimečnost a věčný život. Ve spojení s Betlémem se mi ihned vybavila jasně svítící hvězda, kterou pastýři spatřili na obloze bezprostředně po Ježíšově narození a kterou následovali i tři králové. Pro rod opuštěných hvězda, respektive hvězdy, nesvítí, nemají tak dočasně žádnou naději ani cíl. Pojem boží země následně označuje pozemskou část světa, která je obydlena lidmi, živočichy, ... a na níž se nachází bolest, utrpení a smrt, zatímco v nebesích přebývá samotný Bůh, panuje zde klid a mír. Posledním náboženským motivem, který jsem v básni našla, je oslovení Pane (zaměnitelné například s Hospodine nebo Bože). Jak jsem již výše uvedla, jde o přímluvnou modlitbu lyrického subjektu za trpící rod.

Celkově se básnický text Karla Tomana nese v ponurém duchu sychravého ledna, přičemž poslední strofa ve mně zanechává naději, takzvané vyhlídky v lepší budoucnost. Lyrický subjekt stojí vesměs mimo dílo. Přítomný je až ve třetí strofě, kdy prosí vyšší sféru, Boha, za rod opuštěných, který je hlavním subjektem básně. První a druhá strofa se odehrává venku (v zasněžené zimní krajině), kdežto třetí strofa je situována dovnitř (do teplé hospody). Z hlediska času je text zasazen do prvního měsíce v roce.

Dominika Marková, 523242

- pěkný, soustředěný text s několika podařenými dílčími postřehy
- pozor na subjekty; je v tom trochu zmatek
- subjekt není téma